

دانشگاه پیام نور

سیر اندیشه‌های سیاسی و تحول نهادهای اداری

دکتر اسکندر شیرازی

امروز کتابخوانی و علم‌آموزی نه تنها یک وظیفه‌ی ملی، که یک واجب دینی است.^۱

مقام معظم رهبری

در عصر حاضر یکی از شاخصه‌های ارزیابی رشد، توسعه و پیشرفت فرهنگی هر کشوری میزان تولید کتاب، مطالعه و کتابخوانی مردم آن مرز و بوم است. ایران اسلامی نیز از دیرباز تاکنون با داشتن تمدنی چندهزارساله و مراکز متعدد علمی، فرهنگی، کتابخانه‌های معتبر، علما و دانشمندان بزرگ با آثار ارزشمند تاریخی، سرآمد دولت‌ها و ملت‌های دیگر بوده و در عرصه فرهنگ و تمدن جهانی به‌سان خورشیدی تابناک همچنان می‌درخشد و با فرزندان نیک‌نهاد خویش هنرنمایی می‌کند. چه کسی است که در دنیا با دانشمندان فرزانه و نام‌آور ایرانی همچون ابوعلی سینا، ابوریحان بیرونی، فارابی، خوارزمی و ... همچنین شاعران برجسته‌ای نظیر فردوسی، سعدی، مولوی، حافظ و ... آشنا نباشد و در مقابل عظمت آنها سر تعظیم فرود نیاورد. تمامی این افتخارات ارزشمند، برگرفته از میزان عشق و علاقه فراوان ملت ما به فراگیری علم و دانش از طریق خواندن و مطالعه منابع و کتاب‌های گوناگون است. به شکرانه الهی، تاریخ و گذشته ما، همیشه درخشان و پر بار است. ولی اکنون در این زمینه در چه جایگاهی قرار داریم؟ آمار و ارقام ارائه‌شده از سوی مجامع و سازمان‌های فرهنگی در مورد سرانه مطالعه هر ایرانی، برایمان چندان امیدوارکننده نمی‌باشد.

کتاب، دروازه‌ای به سوی گستره دانش و معرفت است و کتاب خوب، یکی از بهترین ابزارهای کمال بشری است. همه دستاوردهای بشر در سراسر عمر جهان، تا آنجا که قابل کتابت بوده است، در میان دست‌نوشته‌هایی است که انسان‌ها پدید آورده و می‌آورند. در این مجموعه بی‌نظیر، تعالیم الهی، درس‌های پیامبران به بشر، و همچنین علوم مختلفی است که سعادت بشر بدون آگاهی از آنها امکان‌پذیر نیست. کسی که با دنیای زیبا و زندگی‌بخش کتاب ارتباط ندارد بی‌شک از مهم‌ترین دستاورد انسانی و نیز از بیشترین معارف الهی و بشری محروم است. با این دیدگاه، به‌روشنی می‌توان ارزش و مفهوم رمزی عمیق در این حقیقت تاریخی را دریافت که اولین خطاب خداوند متعال به پیامبر گرامی اسلام (ص) این است که «بخوان!» و در اولین سوره‌ای که بر آن فرستاده عظیم‌الشان خداوند، فرود آمده، نام «قلم» به تجلیل یاد

1. <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=2696>

شده است: «إِقْرَأْ وَ رَبُّكَ الْأَكْرَمُ. الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ» در اهمیت عنصر کتاب برای تکامل جامعه انسانی، همین بس که تمامی ادیان آسمانی و رجال بزرگ تاریخ بشری، از طریق کتاب جاودانه مانده اند.

دانشگاه پیام نور با گستره جغرافیایی ایران شمول خود با هدف آموزش برای همه، همه جا و همه وقت، به عنوان دانشگاهی کتاب محور در نظام آموزش عالی کشورمان، افتخار دارد جایگاه اندیشه سازی و خردورزی بخش عظیمی از جوانان جویای علم این مرز و بوم باشد. تلاش فراوانی در ایام طولانی فعالیت این دانشگاه انجام پذیرفته تا با بهره گیری از تجربه های گرانقدر استادان و صاحب نظران برجسته کشورمان، کتاب ها و منابع آموزشی درسی شاخص و خودآموز تولید شود. در آینده هم، این مهم با هدف ارتقای سطح علمی، روزآمدی و توجه بیشتر به نیازهای مخاطبان دانشگاه پیام نور با جدیت ادامه خواهد داشت. به طور قطع استفاده از نظرات استادان، صاحب نظران و دانشجویان محترم، ما را در انجام این وظیفه مهم و خطیر یاری رسان خواهد بود. پیشاپیش از تمامی عزیزانی که با نقد، تصحیح و پیشنهادهای خود ما را در انجام این وظیفه خطیر یاری می رسانند، سپاسگزاری می نمایم. لازم است از تمامی اندیشمندانی که تاکنون دانشگاه پیام نور را منزلگاه اندیشه سازی خود دانسته و ما را در تولید کتاب و محتوای آموزشی درسی یاری نموده اند، صمیمانه قدردانی گردد. موفقیت و بهروزی تمامی دانشجویان و دانش پژوهان عزیز آرزوی همیشگی ما است.

دانشگاه پیام نور

فهرست مطالب

پیشگفتار	سیزده
بخش اول. اندیشه سیاسی یونان باستان	۱
فصل اول. کلیات و مفاهیم اندیشه سیاسی	۳
هدف کلی	۳
هدف‌های یادگیری	۳
مقدمه	۳
۱-۱ تعریف اندیشه سیاسی	۴
۲-۱ اصطلاحات مرتبط به اندیشه سیاسی	۶
۳-۱ طبیعت اندیشه سیاسی	۷
۴-۱ ارائه حل در چارچوب مفاهیم چهارگانه	۷
۵-۱ وظایف اندیشه سیاسی	۹
۶-۱ دوره‌های اندیشه سیاسی	۱۰
خلاصه فصل اول	۱۲
خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل اول	۱۲
فصل دوم. شرایط اجتماعی یونان باستان	۱۴
هدف کلی	۱۴
هدف‌های یادگیری	۱۴
مقدمه	۱۴
۱-۲ سیر تحول فکری در یونان	۱۵
۲-۲ طبقات اجتماعی در آتن	۱۹

۲۱	۳-۲ نهادهای سیاسی دموکراتیک در آتن
۲۴	۴-۲ انسان‌گرایی سوفسطایی
۲۶	خلاصه فصل دوم
۲۶	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دوم
۲۸	فصل سوم. سقراط پایه‌گذار فلسفه غربی
۲۸	هدف کلی
۲۸	هدف‌های یادگیری
۲۸	مقدمه
۲۹	۱-۳ فلسفه آموزشی سقراط
۳۰	۲-۳ روش دیالکتیک سقراطی
۳۲	۳-۳ دموکراسی از دیدگاه سقراط
۳۳	۴-۳ اعدام سقراط
۳۴	خلاصه فصل سوم
۳۵	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل سوم
۳۶	فصل چهارم. اندیشه سیاسی افلاطون
۳۶	هدف کلی
۳۶	هدف‌های یادگیری
۳۷	مقدمه
۳۷	۱-۴ نظریه نجیبگان حاکم
۳۹	۲-۴ حقیقت و شناخت
۴۲	۳-۴ طبقه پاسداران و روش تربیت آن‌ها
۴۵	۴-۴ شیوه برگزیدن و تقسیم پاسداران
۴۶	۵-۴ سیاست و دولت طبقاتی
۴۹	۶-۴ دارایی و نحوه تقسیم آن
۵۲	۷-۴ مدینه فاضله و حکومت فلاسفه
۵۴	۸-۴ انواع حکومت
۵۶	۹-۴ دموکراسی از دیدگاه افلاطون
۵۸	خلاصه فصل چهارم
۵۹	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل چهارم
۶۲	فصل پنجم. ارسطو
۶۲	هدف کلی
۶۲	هدف‌های یادگیری
۶۲	مقدمه

۶۳	۱-۵ ارسطو و مفهوم اعتدال.....
۶۴	۲-۵ وظیفه دولت.....
۶۶	۳-۵ حکومت طبقه متوسط.....
۶۸	۴-۵ ارسطو و دموکراسی.....
۶۹	۵-۵ بررسی علل انقلاب.....
۷۱	۱-۵-۵ علل روان‌شناختی.....
۷۳	۲-۵-۵ علل سیاسی وقوع انقلاب.....
۷۵	خلاصه فصل پنجم.....
۷۵	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل پنجم.....
۷۹	بخش دوم. اندیشه سیاسی اروپا.....
۸۱	فصل ششم. اندیشه سیاسی رم.....
۸۱	هدف کلی.....
۸۱	هدف‌های یادگیری.....
۸۱	مقدمه.....
۸۲	۱-۶ ظهور مسیحیت.....
۸۴	۲-۶ تشکیلات فکری قرون وسطی.....
۸۵	۳-۶ عوامل مخرب جزم‌گرایی.....
۸۸	۴-۶ سنت آگوستین آغازگر تبدیل امت مسیحی به ملت مسیح.....
۸۹	۵-۶ ماکیاولی و مفهوم دولت خودکفا.....
۹۱	۱-۵-۶ توصیه‌های ماکیاولی به حکام.....
۹۱	۶-۶ مارتین لوتر و نظریه دو شمشیر.....
۹۵	خلاصه فصل ششم.....
۹۶	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل ششم.....
۹۸	فصل هفتم. اندیشه سیاسی انگلستان.....
۹۸	هدف کلی.....
۹۸	هدف‌های یادگیری.....
۹۸	مقدمه.....
۹۹	۱-۷ توماس مور و مدینه فاضله.....
۱۰۰	۲-۷ توماس هابز و فلسفه مطلق‌گرایی.....
۱۰۱	۱-۲-۷ دو تصویر از وضعیت موجود انسان و جامعه.....
۱۰۲	۲-۲-۷ منشأ قانون در دیدگاه هابز.....
۱۰۳	۳-۷ جان لاک مؤسس سیستم حکومت پارلمانی (حکومت براساس رضایت).....
۱۰۷	۱-۳-۷ مذهب از دیدگاه لاک.....
۱۰۸	۲-۳-۷ نوآوری‌های لاک.....

۱۱۰	خلاصه فصل هفتم.....
۱۱۱	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل هفتم.....
۱۱۳	فصل هشتم. اثر اندیشمندان فرانسه بر تحول فکری اروپا.....
۱۱۳	هدف کلی.....
۱۱۳	هدف‌های یادگیری.....
۱۱۳	مقدمه.....
۱۱۴	۸-۱ منتیسکو و تنوع تجربه سیاسی (۱۷۵۵-۱۶۸۹).....
۱۱۶	۸-۱-۱ انواع حکومت‌ها از دیدگاه منتسکیو.....
۱۱۸	۸-۲ ژان ژاک روسو و نظریه اراده عامه.....
۱۱۹	۸-۲-۱ ویژگی‌های اراده عامه.....
۱۲۰	خلاصه فصل هشتم.....
۱۲۱	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل هشتم.....
۱۲۵	بخش سوم. مکاتب فکری غرب.....
۱۲۷	فصل نهم. حقوق بشر و نظریه سوداگران.....
۱۲۷	هدف کلی.....
۱۲۷	هدف‌های یادگیری.....
۱۲۷	مقدمه.....
۱۲۸	۹-۱ تام پین و حقوق بشر.....
۱۲۹	۹-۲ فلسفه سوداگرایان.....
۱۳۰	خلاصه فصل نهم.....
۱۳۱	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل نهم.....
۱۳۳	فصل دهم. لیبرالیسم.....
۱۳۳	هدف کلی.....
۱۳۳	هدف‌های یادگیری.....
۱۳۳	مقدمه.....
۱۳۴	۱۰-۱ اصول لیبرالیسم.....
۱۳۶	۱۰-۲ معمای لاینحل لیبرالیسم.....
۱۳۸	خلاصه فصل دهم.....
۱۳۹	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دهم.....
۱۴۱	فصل یازدهم. سوسیالیسم تخیلی.....
۱۴۱	هدف کلی.....
۱۴۱	هدف‌های یادگیری.....

مقدمه.....	۱۴۱
۱-۱۱ مشخصه‌های اساسی سوسیالیسم.....	۱۴۲
۲-۱۱ رابرت اوئن و جامعه اشتراکی.....	۱۴۴
۳-۱۱ شارل فوریه و جامعه اشتراکی.....	۱۴۵
۴-۱۱ لوئی بلان و مداخله مستقیم دولت در امور اقتصادی.....	۱۴۶
خلاصه فصل یازدهم.....	۱۴۸
خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل یازدهم.....	۱۴۹
فصل دوازدهم. اندیشه‌های سیاسی هگل.....	۱۵۱
هدف کلی.....	۱۵۱
هدف‌های یادگیری.....	۱۵۱
مقدمه.....	۱۵۱
۱-۱۲ نظام فلسفه سیاسی هگل در قالبی منظم.....	۱۵۲
۲-۱۲ انواع دولت از دیدگاه هگل.....	۱۵۳
۳-۱۲ ویژگی‌های دولت اخلاقی.....	۱۵۴
خلاصه فصل دوازدهم.....	۱۵۸
خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دوازدهم.....	۱۵۹
فصل سیزدهم. مارکسیسم.....	۱۶۲
هدف کلی.....	۱۶۲
هدف‌های یادگیری.....	۱۶۲
مقدمه.....	۱۶۲
۱-۱۳ نظام تولید و ماتریالیسم.....	۱۶۳
۲-۱۳ دولت از دیدگاه مارکس.....	۱۶۵
۳-۱۳ پدیده انقلاب از دیدگاه مارکس.....	۱۶۷
خلاصه فصل سیزدهم.....	۱۶۸
خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل سیزدهم.....	۱۶۹
بخش چهارم. اندیشه سیاسی ایران باستان.....	۱۷۱
فصل چهاردهم. ایران باستان.....	۱۷۳
هدف کلی.....	۱۷۳
هدف‌های یادگیری.....	۱۷۳
مقدمه.....	۱۷۳
۱-۱۴ مادها.....	۱۷۴
۲-۱۴ شاهنشاهی هخامنشیان.....	۱۷۶
۱-۲-۱۴ نظام شهری یا ساتراپی.....	۱۷۷

۱۷۹	۱۴-۲-۲.....اوضاع اجتماعی
۱۸۰	۱۴-۳.....دوره اسکندر و سلوکیان
۱۸۳	۱۴-۴.....عصر اشکانیان
۱۸۳	۱۴-۵.....جامعه طبقاتی ساسانیان
۱۸۸	خلاصه فصل چهاردهم
۱۸۹	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل چهاردهم
۱۹۲	فصل پانزدهم. ادیان و اندیشه سیاسی ایران باستان
۱۹۲	هدف کلی
۱۹۲	هدف‌های یادگیری
۱۹۲	مقدمه
۱۹۳	۱۵-۱.....مبانی فکری زرتشت
۱۹۵	۱۵-۲.....مانویه و مزدکیه
۲۰۰	خلاصه فصل پانزدهم
۲۰۱	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل پانزدهم
۲۰۵	بخش پنجم. تاریخ سیاسی اسلام و انبیاء
۲۰۷	فصل شانزدهم. اندیشه سیاسی انبیاء
۲۰۷	هدف کلی
۲۰۷	هدف‌های یادگیری
۲۰۷	مقدمه
۲۰۸	۱۶-۱.....تاریخ اندیشه سیاسی در نهضت‌های انبیاء
۲۰۹	۱۶-۲.....پیامبران الهی و حاکمان
۲۰۹	۱۶-۳.....دیدگاه قرآن در زمینه تاریخ سیاسی انبیاء
۲۱۰	خلاصه فصل شانزدهم
۲۱۱	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل شانزدهم
۲۱۳	فصل هفدهم. اندیشه سیاسی اسلام
۲۱۳	هدف کلی
۲۱۳	هدف‌های یادگیری
۲۱۴	مقدمه
۲۱۴	۱۷-۱.....اصول اولیه اندیشه سیاسی اسلام
۲۱۷	۱۷-۲.....عناصر اندیشه سیاسی اسلام
۲۱۸	۱۷-۳.....بنیادهای فلسفه سیاسی در اسلام
۲۱۹	۱۷-۴.....آغاز مناقشه سیاسی در اسلام
۲۲۳	۱۷-۵.....غدير و فلسفه سیاسی اسلام

۲۲۴	۱۷-۶ عقاید سیاسی شیعه.....
۲۲۶	۱۷-۷ عقاید سیاسی اهل سنت.....
۲۲۷	۱۷-۸ نوآوری سیاسی - اجتماعی اسلام.....
۲۳۰	۱۷-۹ فلسفه اقتصاد سیاسی (دیدگاه اقتصادی).....
۲۳۱	۱۷-۱۰ اشاعره و نظریه حاکمیت مشیت الهی.....
۲۳۳	خلاصه فصل هفدهم.....
۲۳۴	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل هفدهم.....
۲۳۹	فصل هجدهم. بررسی نظریه‌های سیاسی اندیشمندان ایران و اسلام.....
۲۳۹	هدف کلی.....
۲۳۹	هدف‌های یادگیری.....
۲۴۰	مقدمه.....
۲۴۰	۱۸-۱ دیدگاه ملی‌گرایی - ناسیونالیستی ابن خلدون و نظریه عصیت.....
۲۴۲	۱۸-۲ فارابی و نظریه سیاسی مدینه فاضله.....
۲۴۶	۱۸-۳ شیخ‌الرئیس ابوعلی سینا و جامعه طبقه‌ای (۶۳۷ - ۳۶۳ ه. ق).....
۲۴۹	۱۸-۴ ابومحمد غزالی (۴۵۰ هجری قمری).....
۲۵۲	۱۸-۵ خواجه نظام‌الملک و نظریه ایرانشهر.....
۲۵۳	۱۸-۵-۱ نظریه ایرانشهر و مفاهیم آن.....
۲۵۵	۱۸-۵-۲ بنیان‌های فکری خواجه نظام‌الملک.....
۲۵۶	۱۸-۵-۳ عدالت از دیدگاه خواجه نظام‌الملک.....
۲۵۸	۱۸-۶ علامه طباطبایی و نظام سیاسی در زمان غیبت.....
۲۵۹	۱۸-۶-۱ مفهوم آزادی از دیدگاه علامه طباطبایی.....
۲۶۰	۱۸-۶-۲ بنیاد عقل در فلسفه سیاسی اسلام از دید علامه.....
۲۶۱	۱۸-۷ نائینی و مشروطیت در ایران.....
۲۶۳	خلاصه فصل هجدهم.....
۲۶۴	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل هجدهم.....
۲۶۹	پاسخنامه.....
۲۷۳	منابع.....

پیشگفتار

اندیشه سیاسی در طول تاریخ تأثیر شگرفی در ساخت محیط و اجتماع بشریت داشته است هیچ محققى نمى تواند منکر تأثیر عمیق این اندیشه‌ها بر محیط زندگى اجتماعى و سیاسى نسل بشر باشد در میان این اندیشمندان و متفکران افراد تأثیرگذار و شجاعى بودند که بعضاً از آوازه بلندی برخوردار نبوده و یا گاهاً مورد بی‌حرمتی‌ها و بی‌احترامی‌ها و یا حتی در مواردی با اتهامات قضایی روبه‌رو بودند، اما با تمام تلاش در رشد و اعتلای دانش بشریت تلاش نموده و هر کدام به طریقى در دوران خود شگفتی‌هایی را برای مردم ایجاد کرده‌اند قرار گرفتند در این کتاب سعی بر آن داریم که به‌صورت خلاصه به تحلیل نظریات برخی از این اندیشمندان بپردازیم

ایران باستان در کنار یونان و رم یکی از تمدن‌های قدیمی و تأثیرگذار بشریت بوده و از دیرباز، مهد تمدن بوده است لیکن کلیه کتاب‌ها و منابع موجود در حوزه اندیشه سیاسى اغلب به طرح نظریات و اندیشه‌های غربی در کتاب‌های درسی اندیشه‌های سیاسى پرداخته‌اند و در این میان طرح نظریات اندیشمندان ایران و اسلام که به حق نظریات پربار و تأثیرگذاری در بین آن‌ها موجود می‌باشد، کم بوده و یا به کلی مورد غفلت واقع شده است.

این کتاب در دو بخش تدوین شده است. بخش اول به طرح نظریات اندیشمندان غربی و بخش دوم شامل نظریات اندیشمندان ایران و اسلام می‌باشد در بخش اول که شامل فصول یک تا چهار می‌باشد، ابتدا نظریات یونان باستان طرح شده و سپس

اندیشه‌های سیاسی غرب و اروپا مورد بررسی قرار گرفته است و در نهایت سعی شده است اثر دین مسیحیت بر اروپا و افکار رایج و معاصر غرب مورد بررسی قرار گیرد. در بخش دوم کتاب طی دو فصل پنجم و ششم اندیشه‌های سیاسی تأثیرگذار مشرق زمین با طرح وضعیت سیاسی - اجتماعی ایران باستان شروع شده و پس از بررسی اندیشه‌های انبیاء و اسلام، به اندیشه‌های نظریه‌پردازان مشهور ایران و اسلام پرداخته شده است و همچنین از آنجا که مطالب این کتاب با هدف آموزشی تدوین گردیده است و انتخاب سرفصل مطالب و مباحث آن براساس سرفصل دروس مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری می‌باشد، لذا این محدودیت باعث گردیده در طرح دروس به نظریات اصلی هر اندیشمند پرداخته و از بیان بنیان‌های عقلی و استدلال‌های فلسفی تا حد مقدور اجتناب گردد. انتخاب اندیشمندان مورد بحث براساس سرفصل دروس صورت گرفته و سعی بر آن شده است که مطالب به‌طور خلاصه و با زبان ساده ارائه گردد.

دکتر اسکندر شیرازی

بخش اول

اندیشه سیاسی یونان باستان

فصل اول

کلیات و مفاهیم اندیشه سیاسی

هدف کلی

آشنایی دانشجویان با تعاریف و مفهوم اندیشه سیاسی و سیر تحولات آن در دوره‌های مختلف تاریخ است.

هدف‌های یادگیری

- از شما دانشجویان عزیز انتظار می‌رود پس از مطالعه این فصل به سؤالات زیر پاسخ دهید:
۱. مفهوم اندیشه سیاسی را تعریف کنید.
 ۲. تفاوت مفاهیم اندیشه سیاسی، علوم سیاسی، فلسفه سیاسی و نظریه سیاسی را بیان کنید.
 ۳. وظایف اندیشه سیاسی را بیان کنید.
 ۴. دوره‌های مختلف اندیشه سیاسی را بر مبنای معیارهای مختلف بیان کرده و هر کدام را توضیح دهید.
 ۵. تفاوت مفاهیم فرضیه، پارادایم و قانون را بیان کنید.

مقدمه

در طول تاریخ بشر در سیر تکاملی خود دوران مختلفی را پشت سر گذاشته است. از زمانی که انسان‌ها گروهی زندگی کردن را آغاز نمودند و اجتماع و دولت‌ها و به تبع آن نیازهای اجتماعی شکل گرفتند. نیازها و چالش‌های جدیدی در هر دوره ایجاد و مطرح

گشته که دانشمندان و نظریه‌پردازان مختلفی را درگیر نموده است آن‌ها با مورد بحث قرار دادن این مسائل و ارائه راهکار برای آن‌ها، سعی در ایجاد مطلوب‌ترین شرایط زندگی اجتماعی کرده‌اند با رشد و توسعه جوامع و دولت‌ها، مفاهیمی چون قدرت، عدالت، سیاست، آزادی و ... اهمیت خاصی پیدا نموده و بشر همواره با سؤالات اساسی ذیل روبه‌رو بوده است.

- منشأ پیدایش دولت چیست؟
- مشروعیت دولت‌ها بر چه اساس و معیاری است؟
- انواع و اشکال حکومت‌ها کدام‌اند؟
- ماهیت دولت چیست؟
- سعادت فرد و جامعه در چیست؟
- چرا باید از دولت اطاعت کنیم؟
- بهترین شکل حکومت کدام است؟
- غایات دولت‌ها چیست؟
- ماهیت عدالت، آزادی، برابری چیست؟

۱-۱ تعریف اندیشه سیاسی

زندگی در کلیت خود نوعی مبارزه است تا آنجا که این مبارزه، به مشکلات اجتماعی و اداره اجتماع مربوط گردد باید به نحوی طریقه حل خود را بییماید. تفکر برای حل چنین مشکلات و معضلاتی را اندیشه سیاسی گویند. بر این اساس اندیشه سیاسی برخلاف دستگاه‌های فلسفی از نوع علی و برین نیستند و تا حد زیادی بر محور علایق و نیازهای اجتماعی شکل می‌گیرند؛ بنابراین اندیشه سیاسی دو خصیصه بارز را به همراه دارد:

نخست: واقع‌گرایی، چون مشکلات ریشه در واقعیات زندگی دارند، اندیشه سیاسی هم فارغ از تعلقات مکتبی در ذات خود واقع‌گر است.

دوم: تجربه‌گرایی، تجربه محک نهایی اندیشه سیاسی است.

در سایه این دو خصیصه می‌توان گفت اندیشه سیاسی دارای خاستگاه زیستی، اجتماعی، نظری و سیاسی است. بدین نحو که شرایط زیست گروه‌های انسانی، تضاد منافع طبقاتی، گروه‌های دارای رابطه مثبت با وسایل تولید با گروه‌های دارای رابطه

سلبی با وسایل تولید و گروه‌های مسلط با گروه‌های زیر سلطه به وجود آورنده گرایش‌های فکری متضاد می‌باشد. درواقع علت شکل‌گیری اندیشه سیاسی واقعیات است. اقتضای طبیعت همچنین است که همواره علم از واقعیات عقب‌تر باشد. واقعیاتی مانند ظهور و سقوط رژیم‌ها و امپراتوری‌ها، جنگ‌های جهانی اول و دوم، پیدایش احزاب مختلف و جنبش‌های گوناگون و تأسیس سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای، گسترش نیروهای ناسیونالیسم و جنبش‌های استقلال‌طلب، جوامع موج سوم، رشد عقلانیت ابزاری و دیوان‌سالارانه شدن زندگی اجتماعی و سیاسی، آگاهی فزاینده از شکاف روبه افزایش میان کشورها و جنبش‌های رهایی زنان نشان‌دهنده این مطلب است که همگی در سیر تطور اندیشه سیاسی اثرگذار و به نحوی از اندیشه سیاسی متأثر بوده‌اند.

سیاست به معنی کارکرد حکومت یا دولت و اداره امور همگانی و فعالیت احزاب سیاسی و تدابیری که حکومت‌ها به منظور اداره کشور اتخاذ می‌کنند همواره براساس دیدگاه‌ها و اصولی مورد بررسی قرار می‌گیرد که می‌توان مجموعه آن‌ها را اندیشه سیاسی نامید و بر بنیادهای فلسفی این دیدگاه‌های اصولی فلسفه سیاسی گفته می‌شود^۱

ریمون آرن نویسنده فرانسوی گفته است: «اندیشه سیاسی عبارت از کوشش برای تعیین هدف‌هایی که به اندازه معقول احتمال تحقق دارد و نیز تعیین ابزارهایی که در حد معقول می‌توان انتظار داشت موجب دستیابی به آن هدف‌ها بشود». در تکمیل این تعریف باید گفت که اندیشمند سیاسی کسی نیست که صرفاً دارای مجموعه‌ای از آرا و هدف‌ها باشد و ابزارهای رسیدن به آن هدف‌ها را به دست دهد بلکه باید بتواند درباره آرا و عقاید خود به شیوه‌ای عقلانی و منطقی استدلال کند تا حدی که اندیشه‌های او صرفاً آرا و ترجیحات شخصی به‌شمار نرود.

توماس اسپرینگز اندیشه سیاسی را چنین تعریف می‌کند؛ اندیشه سیاسی مجموعه‌ای منسجم و کلی از ایده‌ها، ابزارها و راهکارها در ارتباط با سیاست است که بر پایه استدلال و روش شناسی معینی بنا شده است.

اندیشه سیاسی خصلتی عمل‌گرایانه‌تر دارد و علایق انتزاعی‌تر فلسفه سیاسی از جمله بحث در مورد دلایل و ضرورت و مبانی تکوین حکومت را کنار گذاشته است.

از این‌رو گرایش به حل مسائل سیاسی و اجتماعی موجب می‌شود اندیشه سیاسی دارای زمینه‌های عقلانی‌تر، واقع‌گراتر و عمل‌گرایانه داشته باشد.

۱-۲ اصطلاحات مرتبط به اندیشه سیاسی

فلسفه سیاسی اصطلاحی که شباهت زیادی به اندیشه سیاسی دارد اغلب به شیوه‌ای انتزاعی با هدف‌های حکومت و ابزارهای مناسب دستیابی به آن‌ها و بحث در مورد بهترین شکل حکومت ممکن سروکار دارد. موضوعات اصلی فلسفه سیاسی را مباحثی چون چگونگی احراز حقیقت، عدالت، مبانی خیر و صلاح عمومی، لوازم آزادی و برابری، استوار کردن زندگی سیاسی بر اصول اخلاقی، دلیل و ضرورت وجود حکومت، دلایل اطاعت اتباع از قدرت و مواردی از این دست تشکیل می‌دهند. اندیشه سیاسی به معنای نوین کلمه نیز دارای علایق کم و بیش مشابهی است و از این‌رو بیشتر با فلسفه سیاسی قرابت دارد تا مثلاً با نظریه یا تئوری.

مدار بحث فلسفه سیاسی هدف‌های عظیم بشری است آزادی، حکومت یا فرمانروایی. اهدافی که می‌تواند بشر را از سطح نفس فرومایه خویش ارتقا دهد. فلسفه سیاسی شاخه‌ای از فلسفه است که با زندگی سیاسی، یعنی زندگی غیر فلسفی و زندگی بشری، بیشترین نزدیکی را دارد.^۱

فلسفه سیاسی کوششی است آگاهانه، منسجم و خستگی‌ناپذیر برای نشان دادن معرفت به اصول سیاسی به‌جای گمان درباره آن‌ها.^۲

یکی دیگر از اصطلاحات همسان با اندیشه سیاسی، نظریه سیاسی^۳ است. ویژگی کلی نظریه این است که سعی می‌کند واقعیت‌های موجود را به‌صورت قانونمند توضیح دهد.

«نظریه سیاسی درد شناس است و نسبت به اندیشه سیاسی جزئی‌نگرتر است درحالی‌که اندیشه سیاسی علاوه بر توضیح پدیده‌ها، ویژگی هنجاری و نرماتیو را هم دارا می‌باشد یعنی درمانگر است و در بررسی تغییر واقعیت همراه با سرزنش و یا تأیید اخلاقی می‌آید.»^۴

۱. حسین بشیریه، تاریخ اندیشه سیاسی در قرن بیستم، ج ۱، صفحات ۱۶ و ۱۷.

۲. کمال پولادی، تاریخ اندیشه سیاسی در غرب، صفحه ۶.

3. Political Theory

۴. لئو اشتراوس، فلسفه سیاسی چیست، صفحه ۲.

۳-۱ طبیعت اندیشه سیاسی

انسان موجودی اجتماعی است موجودیت اجتماعی^۱ انسان ناشی از فطرت و یا ضرورت همزیستی است. هرکدام از این دو علت را که بپذیریم نفس ارتباط با همدیگر و در مجموعه‌هایی نظیر خانواده^۲، شهر (جامعه مدنی)^۳ و دولت^۴ و زیستن منجر به بروز معضلاتی خواهد شد.

این معضلات به دو صورت جلوه می‌نماید:

۱. معضلات قطعی و مشخص^۵

۲. معضلات دائمی و همیشگی^۶

تمام این معضلات تا آنجا که مرتبط با اداره اجتماع هستند نیاز به ارائه راه‌حل دارند. راه‌حل‌های حل معضلات به نوع و چگونگی فهم آن‌ها بستگی دارد. بدین معنا که اگر معضل از نوع دائمی و همیشگی باشد طبیعتاً متفکران جامعه بنیادهای لازم برای حل آن‌ها را به‌عنوان کلید و نقطه آغازین تحقیق برای اندیشمندان بعد از خود به ارث می‌گذارند.

وجود معضلاتی در زندگی اجتماعی اعم از دائمی و مقطعی باعث جلب‌توجه اندیشمندان می‌گردد و همین توجه موجب حصول اندیشه سیاسی می‌شود. به این ترتیب که تفکر پیرامون حل آن معضلات درواقع همان اندیشه سیاسی است.^۷ به‌طورکلی ارائه طریق برای حل این معضلات می‌تواند چهار حالت به خود گیرد.

۴-۱ ارائه حل در چارچوب مفاهیم چهارگانه

این چهار مفهوم عبارت‌اند از: فرضیه^۸، نظریه^۹، پارادایم^{۱۰} و قانون^{۱۱}.

فرضیه: فرضیه عبارت است از ادعایی که محقق علوم سیاسی و یا هر اندیشمندی جهت حل معضلی ارائه می‌نماید. این ادعا قبل از پژوهش بوده و هنوز

1. Social Existence

2. Family

3. Civil Society

4. State

5. Temporary Questions

6. Permanent Questions

۷. احمد بخشایش اردستانی، اندیشه‌های سیاسی در غرب (از افلاطون تا نیچه)، صفحات ۱۵-۱۶.

8. Hypothesis

9. Theory

10. Paradigm

11. Law